

A történetnek semmi köze az irodalomhoz, magának Courbetnek antiklerikalizmusára nézve sem tartalmaz semmi újat. Bennünket említett magyar vonatkozásánál fogva érdekel. A művészet történetét pedig Courbet rajzainál fogva, melyeket fametszetek alakjában reprodukál a kis füzet. A négy rajz két legszebbjét be is mutatjuk. Az egyik a házalóvá lett orvost ábrázolja, amint gereblyéje fogaihoz kötözött patkánytetemekkel járja be a határt és ezzel a meggyőző jelbeszéddel igazolja patkánymérgének hatásosságát. A másik rajz Jeannot halálát ábrázolja, s ennek a szép kompozíciónak az adja meg a művészet-történeti jelentőségét, hogy Courbet utóbb meg is festette.*

CSEHSZLOVÁKIA SAJTÓJA

ÍRTA PODHRADSKY GYÖRGY

A kármilyen szempontból nézzük is a dolgot, kétségtelen, hogy kevés ország akad ma Európában, melynek sajtója olyan érdekes megfigyelésekre adna alkalmat, mint a cseh-szlovák köztársaság hírlap-irodalma. Ebben a tekintetben a mondottak hangsúlya a mán, a jelenen nyugszik. Igaz ugyan, hogy a cseh sajtónak, vagy a régi felvidéki magyar, szlovák, német sajtónak multja is érdekes önmagában véve s a történetírás ezek feldolgozásával, sajnos, még mindig adósunk : ez a mult azonban mégis csak sablonos s valamivel későbbi kivirágzása Nyugat-Európa hírlapirodalmának. Csehszlovákiának publicisztikai jelene mind a tartalmat, mind az irányokat illetően kevésbé ismert ; eltérő Európa többi országaitól s talán csak Lengyelország és Jugoszlávia hírlapirodalmának jelenével vethető egybe.

Ennek oka nagyon egyszerű s tulajdonképpen egy évszámiban, 1918-ban gyökeredzik. Az 1918 után beállott változásokat viszont többféle irányban elemezhetjük. Nézzük meg azonban előbb, mit jelentett a cseh sajtó 1918 előtt. Jelentette egy egyébként kulturált és szorgalmas népnek csupán *regionális érdekű és értékű* publicisztikai megnyilatkozását, amely teljesen nélkülözte a horizontális nagyvonalúságot s eszközeiben, tartalmi és formai szempontból, érdekkörét s a feldolgozás módját illetően évtizedekkel hátramaradt pl. a szomszédos hatalmas németbirodalmi, a bécsi, de még a magyar sajtó mögött is. Hogy más szóval éljünk, nem modernizálódott s 1914-ben is a hatvanas évek pub-

* Georges Riat : Gustave Courbet, Paris, 1906.

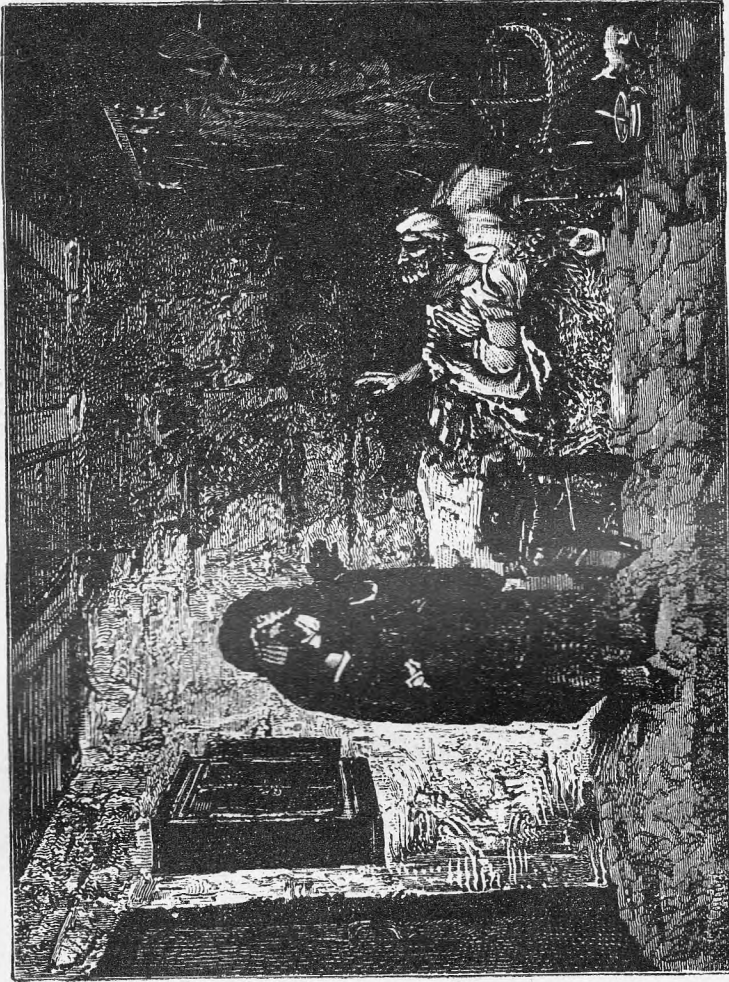
licisztikáját juttatta eszünkbe. Természetesen *sine ira et studio* állapítjuk meg ezt, — hiszen minden politikai beállítástól mentes, tárgyilagos képet akarunk nyújtani — s kétségtelen tény az, hogy a cseh publicisztika korábbi állapotának okai nemcsak az emberekben, hanem a viszonyokban is keresendők. Hozzá kell tennünk ehhez még azt is, hogy a mult század hírlapírásának ragyogó oldalai is voltak s nagy kár, hogy az utolsó évtizedek amerikai ízű fejlődése a sok, tényleg elavult, felesleges és közhelyes sallang és módszer irtása közben értékes jellemvonásokat is törölt le a hírlapirodalom arculatáról egész Európában. Mi magyarok pld., azt hiszem, mindig sajnálni fogjuk a vezércikkek azon súlyát és kultuszát, amely a XIX. század 60-as és 70-es éveinek hírlapirodalmát annyira jellemezte.

Az újonnan alakult cseh-szlovák köztársaság tehát, főleg kezdetben, módszereiben és felfogásában elavult, kicsinyes és szűk látókörhöz szokott, nemzetközi értelemben viszont nem elég tárgyilagos sajtóra támaszkodhatott csupán. Érdekes, hogy alapvető, nagy változást e téren 1918 után sem tapasztalhattunk. A fejlődés ugyan határozottan megindult, a stagnálásnak vége lett, azonban — a sajtóval kapcsolatban különös tünet — a cseh hírlapirodalom a konzervativizmusból, az évtizedek óta használt normákból csak nehezen, lassan ocsudik fel. A lelkek forradalmasítása e téren távolról sem sikerült annyira, mint ahogy azt egyébként a cseh közvéleménynél, az új, nagy államkeretekhez való alkalmazkodásnál, a szinte imperialista gondolkozásmódnak azonnali elsajátításánál s a gazdasági öntudatnál láttuk. A lojális, monarchiahű elveket 24 óra alatt föl lehetett cserélni a jakobinus sipkával, az intézményekben megrögződött konzervativizmust (egyébként pld. a közigazgatás terén is) azonban képtelenek voltak ilyen hamar elvetni. Röviden összefoglalva a kérdést, a cseh hírlapirodalom formai és belső lényege, pszichéje még távolról sem érte utól a cseh-szlovák köztársaság és a cseh nemzet pszichéjében, szellemi habitusában beállt radikális változást, illetve fejlődést.

A másik fontos változás ugyancsak 1918-cal, az új államhatárokkal áll kapcsolatban. Megszületett a *kisebbségi sajtó*. Ha Csehszlovákia sajtójáról, mint egy állam határai közé zárt egészről beszélünk is, ez a sajtó belül önálló, nagy részekre töredezik széjjel. Különböző történelmi multú és mentalitású országrészeknek ilyen konglomerátumát Nyugat felé már nem igen találjuk meg, — a Kelet viszont (Jugoszlávia és Románia) a hírlapirodalom szempontjából, kulturális inferioritását tekintve, távolról sem alkalmas az összehasonlításra. Kisebbségi sajtóvá elsősorban a cseh- és morvaországi német, azután a szlovenszkói

A PATKÁNYMÉREG-ÁRUS ÉS FELESÉGE.
COURBET RAJZA UTÁN KÉSZÜLT
FAMETSZET

JEANNOT HALÁLA.
COURBET RAJZA UTÁN KÉSZÜLT FÉMETSZET

magyar és német lett. Mindkettőnél erős sorvadást, bizonyos irányban azonban egyúttal hatalmas föllendülést is tapasztalhatunk. Számbelileg különösen sokat veszített a régi felvidéki magyar sajtó, amennyiben a kisvárosok — mindmegannyi magyar góc — hírlapirodalma csaknem teljesen megszűnt, részint a kivándorlás, részint az elnémitás következtében. Helyüket rendesen szlovák hetilapocskák foglalták el. A nagy magyar gócpontoknak s a magyarlakta területnek megmaradt hírlapjai viszont jelentőségben és fontosságban igen sokat nyertek, részint a budapesti sajtótól való elzárás és függetlenítés, részint az új állampolitikai helyzet következtében. A magyar újságolvasót ma — a multtal ellentétben — még a beengedett budapesti napilap sem fogja érdekelni annyira, mint ottani saját sajtója, amely erkölcsi és anyagi érdekeinek természetesen biztosabb támasza és hívebb tolmácsolója, mint a magyarországi sajtó. Ennek köszönhető az, hogy a pozsonyi és kassai nagy magyar napilapok ma már nem szűkebb körre szorítkozó, regionális, vidéki lapocskák, hanem a csehszlovákiai egész magyarságnak irányító és hangadó orgánumai. Ez a relatív nyereség, amely — sajnos — egyáltalában nem pótolhatja azokat a nagy veszteségeket, amelyek Trianonnal általában a magyar hírlapirodalmat is érték. A soknyelvű kisebbségi sajtó teszi egyébként oly rendkívül változatosá a cseh-szlovák köztársaság publicisztikáját.

Az itt elemezett, fontos két tényező determinálja tehát elsősorban Csehszlovákia sajtóját. Mind a kettőt rövid, de konkrét jellemzéssel és statisztikai adatokkal fogjuk az alábbiakban megvilágítani. Ezt megelőzőleg még csak arra mutatunk rá, hogy ezek a változások nem állhattak elő például Magyarországon vagy a német államokban, amelyeknek sajtója — bár más-más úton — folyton fokozatosan fejlődött, kisebbségi sajtójuk pedig elveszett (anélkül, hogy az új államalakulatokban lényegesen nyert volna). Ez teszi tehát a kérdést újszerűvé és érdekessé.

A cseh napilapok egyik jellemző vonása a riportázsnek csaknem teljes hiánya. Technikájukat bizonyos mértékben ez is elavulttá teszi. Míg nálunk például a politikának, tudománynak, műszaki találmányoknak és fölfedezéseknek, a művészeti eseményeknek aktuális problémáit rögtön több oldalról s a főszereplőknek megszólaltatásával világítjuk meg, addig a cseh sajtó ezeket csupán másodkézből hozza, a nemzetközi tudósító irodák jelentéseit dolgozva föl. Intervjúkat általában is csak szerfölött ritkán találunk benne, ami sokat levon a lap közvetlenségéből. Befelé azonban a személyi kultuszt igen erősen ápolja. A cseh közéletnek minden jelentéktelenebb szereplőjéről kisebb cikkeket hoz

azok arcképével, amint 50. életévüket elérték. Némi túlzással azt mondhatnók, hogy ez a korhatár a hírlapi halhatatlanság kezdőpontja is. A személyeket illetően azután valóban demokratikus. Legyen az a lapnak főtördelője, vagy egy gazdasági vállalatnak vezetője, vegyes vidéken működő tanító, avagy egyszerűen (a lap állása szerint) bizonyos politikai pártszervezetnek 2—3 évtized óta tagja, biztos lehet afelől, hogy elsősorban 50 esztendőskorára arcképpel hoznak róla elismerő sorokat, — semmivel sem kevesebbet, mint akár Saljapinról, Mussoliniről vagy más világhíres nagyságról.

Ennek a személyi kultusznak régebben volt még valami értelme, amikor még a nemzetiségi harcok közepette minden valamirevaló cseh közéleti férfit számon kellett tartani, ma azonban már csak értelmetlen csökevény, amely Prága vezető cseh napilapjait is vidékies ízűvé teszi. Szintén konzervativizmusából folyik azonban riportázs-hiánynak az a jó oldala, hogy szenzációhajhászó, szerelmi botrányokat, rablásokat és gyilkosságokat rikítóan színező és részletező boulevard-sajtója alig van. A prágai cseh sajtó speciális érdekköre a szláv kérdés, a panszlavizmus hatalmas eszméjének módosított formájában. Ebben különösen Kramář lapja, a nemzeti-demokrata *Národní Listy* vezet. Erről a problémáról néha hosszú, folytatásos tanulmányok jelennek meg, mégpedig vezető helyen. A szláv szolidaritás eszméjét most is erősen propagálják a csehek; legutóbb is lelkes kitörésekre nyújtott alkalmat például az orosz-török háború ötvenéves évfordulója.

Különös és egyébként szimpatikus sajtóság, — ha mindjárt szűkebb érdeklődési körre számíthat is — hogy a vonal alatt elvéve hoznak csak szépirodalmat (novellát vagy regényt). Tárcarovatukat sokkal inkább ismeretterjesztő közlemények — néha komoly tudományos essayk egyetemi tanárok tollából — töltik ki. Ez a módszer nálunk teljesen a régi Budapesti Hírlapra emlékeztet. A szépirodalmat inkább külön mellékletekben (*Československá Republika, Venkov*, stb.), hetenkint egyszer hozzák. Más esetben a folytatásos regényt, leginkább fordításokat, a lap utolsóoldaltól kezdve közlik (a brünni *Lidové Noviny* pl. ez év tavaszán és nyarán Jókai *Új földesúr*-át). A magyarból fordítók között sűrűn látjuk a cseh újságokban Mayerhoffernek, a prágai német lapokban viszont irodalmunk lelkes német propagálójának, Mezey Mórnak nevét. Az eredeti cseh szépirodalom ilyen körülmények között inkább a könyvet választja az első megnyilatkozás formájának, miután a napisajtó hasábjai nem állanak annyira rendelkezésére.

Érdeklődésünkre tarthat számot a cseh hírlapirodalom rovatbeosztása is, illetve egyes állandó rovatai. A *Národní Listy* például külön

Kopf-fal különíti el a fővárosi és vidéki híreket. Az irodalmi és tudományos, zenei, képzőművészeti, pedagógiai, színpadi eseményekről mind külön-külön rovatban számol be naponta s ezektől tehermentesíti hírrovatát. Néha külön szláv rovatot is ad. Ebben az utóbbiban egyébként a cseh kormány német félhivatalosa, a *Prager Presse* vezet, amely csaknem mindennap *Slavische Rundschau* c. alatt tudósít a szláv népek tudományos és kulturális mozgalmairól. Ugyane lapban sűrűn találkozzunk a magyar irodalmi élet legújabb eseményeiről szóló beszámolókkal is, leginkább Mohácsi Jenő és Komlós Aladár tollából. A brünni *Lidové Noviny* viszont állandóan külön rovatot tart Európa összes nevezetesebb kultúreseményeinek, könyveknek, nemzetközi zeneünnepelemeknek stb. regisztrálására.

A csehországi német sajtó elsőrangú (*Bohemia*, *Prager Tagblatt*, *Reichenberger Zeitung* stb.) s nyugateurópai stílusban dolgozik. Részletesen ez alkalommal sem vele, sem a magyar sajtóval (amely minőségileg sokat fejlődött és általában gyönyörűen tölti be nemzetvédő, nevelő és buzdító hivatását) nem foglalkozunk, annál inkább, mert az utóbbi jobban is ismert a magyar társadalom előtt. A szlovák sajtó pedig — a szónak hírlaptudományi és nem politikai értelmében — ma még távolról sem alkalmas arra, hogy bármely nemzet világsajtójával összehasonlíttassék. A sajátos viszonyok folytán a jövőben sem remélheti ezt.

Illusztrálására csak egy jellemző adatot hozunk fel. A cseh kormány tót félhivatalosa, a pozsonyi »*Slovenský Denník*« az első években egy teljes oldalt (híreket és tudósításokat !) változtatás nélkül adott le a következő napi számban is. Ez így ment napról-napra. Úgy látszik, nem volt elég munkatársa.

Meg kell még röviden emlékeznünk Csehszlovákia hírlapjainak külső formájáról, megjelenéséről, címeiről és betűtípusairól. A londoni *Times*, a francia *Le Temps* és az amerikai lapok hatalmas formátumát követi a *Národní Listy*, amely a mi néhai Egyetértés-ünkre emlékeztet. Betűtípusa azonban mindvégig a fárasztó *borgis* és *petit* s ebben a tekintetben a vezércikkkel sem tesz kivételt (nálunk a *Világ* és utódja). A többi lap formátuma körülbelül a budapesti napilapokénak felel meg; a cseh félhivatalosnak, a *Československá Republika*-nak alakját viszont legfőbb szaklapjainknál fogjuk feltalálni. Számos lapnak külön esti kiadása is van: ilyenek a *Tribuna* (Masaryk elnökhöz közel álló orgánus), a *Národní Listy*, a brünni *Lidové Noviny* és a nemzeti-szocialista *České Slovo*, amely egyébként a legelterjedtebb cseh napilap (80—140.000 példányszámmal). A lapcímek betűformációjában több eset-

ben lehetetlen a budapesti Az Est hatását föl nem ismernünk, amely hatás itt valóságos iskolát csinált; lágyvonalú, de kövér, rajzolt, nyujtott szárú betűkből van összeállítva a *České Slovo*, a pozsonyi *Robotnické Noviny*, a *Kassai Napló*, végül a legjellegzetesebben és Az Est mintáját teljesen utánzó modorban Hlinka lapjának, a *Slovák*-nak a címe.

Cikkünk elején röviden rámutattunk a magyar sajtó mai helyzetére is. A maradék-magyarság kultúrájának intenzitására és kifejlett politikai életére mutat az a körülmény, hogy a Prágában szerkesztett, de az egész elszakított magyarságnak szánt *Prágai Magyar Hírlap*-pal együtt 8 napilapja van, ugyanannyi, mint a szlovákságnak. Holott a magyarok, persze a hivatalos statisztika szerint, a lakosságnak mindössze 20 százalékát teszik. Ezenkívül még 2 német napilap van odafönn, mind a kettő ellenzéki (*Pressburger Zeitung* és *Grenzbote*). A tót napilapok egynek kivételével mind Pozsonyban jelennek meg, ugyanúgy 2 német és 4 magyar napilap is. Kassán 2 magyar és 1 tót napilap jelenik meg. Tót hetilap 45, magyar 31 van. A magyar pártok közül a keresztényszocialista 6, a magyar köztársasági 3 s a magyar nemzeti párt 2 lapot vallhat a magáénak. Ezenkívül 16 tót, 2 magyar és 2 német tudományos és szépirodalmi folyóirat jelenik meg.

Mint különlegesség, érdekes a többnyelvű lapok nagy száma. Ilyen 55 van s többségük háromnyelvű: magyar, tót és német szöveggel. Ezek tartalmukat illetve legnagyobbbrészt szaklapok. Pozsony, mint főváros, a sajtó terén is vezet: 126 lap jelenik meg falai között, ami az összes szlovenszkói lapok számának (294) csaknem a fele. Második helyen áll Kassa 25, harmadik helyen Nagyszombat 18 lappal. A tartalmat illetően legtöbb a szaklap és pedig 123, politikai 83, tudományos és kultúraterjesztő 41, végül egyházi 27.

A cseh sajtó a mellett, hogy az állam uralkodó nemzetének hű képviselője, eszményeinek és törekvéseinek meggyőződéses szolgálója, pszichéjét illetően a cseh temperamentum visszatükrözője is. Ebből kiindulva természetes, hogy a faji sajátosságoknak megfelelően mindig különbözni is fog a magyar vagy a német újságírástól. Kifejezési módjait, eszközeit és a hírlapírás modern technikáját illetően azonban elmaradt a magyar és a német mögött. Kétségtelen tény azonban, hogy ez a konzervativizmus a mult hírlapírásának bizonyos értékeit is átmentette, még ha azok anachronizmusoknak tekinthetők is.